

AKSIYADORLIK TIJORAT BANKLARIDA KORPORATIV BOSHQARUV VA UNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Sobirov Muhammadqodir

*Andijon Mashinasozlik instituti, Iqtisodiyot fakulteti
Menejment yo'nalishi 4-kurs K 10-20 guruh talabasi*

Safina Nafisa

*Ilmiy rahbar: AndMI Buxgalteriya hisobi va
menejment kafedrasida katta o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Aksiyadorlik tijorat banklarida korporativ boshqaruv va uning o'ziga xos jihatlari ko'rib chiqilgan.

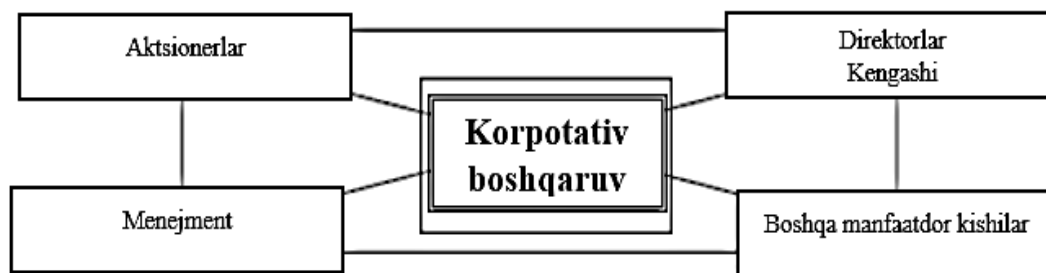
Kalit so'zlar: korporativ boshqaruv, aksiyadorlik tijorat banklari, manfaatlar, risk, foyda, aksionerlar, menejerlar, mulkchilik huquqi.

Dunyoning ko'plab yetakchi olimlarining pul-kredit nazariyasi, korporativ moliya va korporativ boshqaruv atamasiga quyidagicha ta'rif berdilar: "Korporativ boshqaruv" bu - aksiyadorlik jamiyatining mulkchilik huquqlarini amalga oshirish va korporativ nazorat tuzilmasini shakllantiriladigan iqtisodiy va ma'muriy mexanizmlar.

Ikkinchi ta'rif dunyodagi birinchi Korporativ boshqaruv kodeksi muallifi ser Adrian Cadbury tomonidan berilgan. U 1992 yilda nashr etilgan. Bu moliyaviy bozorlardagi bir qator noxush hodisalar - Robert Maksvell imperiyasining qulashi, BBC Bankning qulashi va yirik chakana supermarketlar tarmog'ining qulashi ortidan sodir bo'ldi. Keyin moliyaviy hamjamiyat birdan o'ylay boshladi: nima uchun shunday bo'ldi va nega investorlar ushbu tuzilmalarda sodir bo'layotgan salbiy jarayonlar haqida oldindan hech narsa bilishmadi? Aks holda, ular bu kompaniya va banklardagi vaziyatga qandaydir tarzda ta'sir ko'rsatishga yoki hech bo'lmaganda o'z aksiyalarini sotishga va yo'qotishlarsiz o'yindan chiqishga ulgurardilar.

Bunga javob ommaviy tashabbus edi. Cadbury va Schweppes kompaniyasi kompaniyaning investorlar bilan munosabatlarining asosiy tamoyillarini tartibga soluvchi kodni ishlab chiqdi va qabul qildi. 1998 yilda "Birlashtirilgan kod" deb nomlangan ushbu kod London fond birjasi tomonidan qabul qilingan [8].

Shunday qilib, ser Adrian Cadbury shunday dedi: "Korporativ boshqaruvning roli resurslardan samarali foydalanishni rag'batlantirish va bir xil darajada ushbu resurslarni boshqarish uchun javobgarlikni talab qilishdir." Ya'ni, gap shundaki, boshqaruv tashabbusi, albatta, mavjud bo'lishi kerak, uni rag'batlantirish kerak. Ammo, boshqa tomondan, bu tashabbus cheklangan bo'lishi kerak va aksiyadorlar buni qilishlari kerak.

1-rasm. Korpotativ boshqaruv tizimining tashkiliy modeli.

Xalqaro amaliyot ko‘plab variantlarni taklif qiladi, masalan, Xalqaro Moliya Korporatsiyasi (IFC) korporativ boshqaruvni kompaniyalarni boshqarish va monitoring qilish uchun tuzilmalar va jarayonlar sifatida belgilaydi.

Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti tomonidan taklif etilgan ta’rifga muvofiq, korporativ boshqaruv deganda kompaniya rahbariyati, uning direktorlar kengashi, aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlar - hokimiyat va hukumat, xodimlar, mijozlar, etkazib beruvchilar, jamoatchilik, tartibga solish organlari o‘rtasidagi munosabatlar tizimi tushuniladi [8].

G‘arb qonunchiligida korporativ boshqaruv deganda korxonaga egalari (aksiyadorlari) va uni boshqaruvchilar, ya’ni menejerlar o‘rtasidagi munosabatlar tizimi tushuniladi. Korporativ boshqaruv tarkibiga korporatsiya faoliyatini boshqaruvchi, mulkdorlar manfaatlarini muvozanatini aks ettiruvchi va amaldagi qonunchilik doirasida faoliyatning barcha turlaridan mumkin bo‘lgan maksimal foydani ta’minlashga yo‘naltirilgan saylanadigan va tayinlanadigan organlar tizimi kiradi.

Ayrim mutaxassislar korporativ boshqaruvning asosiy funksiyasini kompaniyani moliyaviy resurslar bilan ta’minlagan aksiyadorlar/investorlar, shuningdek, u yoki bu darajada, boshqa manfaatdor guruhlar (agar shunday bo‘lsa) manfaatlarini ko‘zlab ishini ta’minlash sifatida belgilaydi. Kompaniyaning korporativ boshqaruv tizimida namoyon bo‘ladi [9].

Shunday qilib, olimlar va mutaxassislar korporativ boshqaruv tushunchasini aniqlash, uning mazmuni, bozor sharoitidagi roli va ahamiyatini ochib berishda turlicha yondashuvlarga ega. Korporativ boshqaruv mazmunini ko‘rib chiqayotganda, ba’zi tadqiqotchilar ko‘pincha korporativ boshqaruvning ma’lum bir modeliga xos bo‘lgan eng xarakterli xususiyatlarga e’tibor berishadi. Boshqalar esa korporativ boshqaruv kontsepsiyasini faqat mulkdorlar manfaatlarini va boshqaruv funksiyalarini ajratish yaqqol ko‘rinib turadigan aksiyadorlik tuzilmalarida qo‘llanilishi bilan bog‘lashadi.

Korporativ boshqaruvning aksariyat ta’riflari bir qator umumiy elementlar, xususiyatlar va yondashuvlarga ega, xususan:

- korporativ boshqaruv - muayyan tuzilmalar va jarayonlar bilan tavsiflangan munosabatlar tizimi;

- korporativ munosabatlar ishtirokchilari turli (ba'zan qarama-qarshi) manfaatlarga ega;

- Korporativ boshqaruv tizimining barcha ishtirokchilari kompaniyani boshqarishda ishtirok etish va uning faoliyati ustidan nazoratni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak;

- Korporativ munosabatlar tizimi uzoq muddatli istiqbolda kompaniyaning samaradorligi va qiymatini oshirish uchun unga aloqador barcha sub'ektlarning huquq va majburiyatlarini adolatli taqsimlashga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Yuqoridagi kontekstda korporativ boshqaruv korporativ munosabatlar ishtirokchilarining ma'lum bir doirasini nazarda tutadi. Ular:

- kompaniya menejerlari;

- mulkdorlar (aksiyadorlar/investorlar);

- boshqa manfaatdor guruhlar (bu guruhlarining vakillik ko'lamini va ularning tarkibi ma'lum bir mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy tizimi, korporativ boshqaruv tizimining xususiyatlariga bog'liq).

Bu guruhlariga kompaniyaning kreditorlari, xodimlari, mahalliy hokimiyat organlari va boshqalar kirishi mumkin.

Korporativ boshqaruvning odamlar va davlat ijtimoiy hayotidagi o'rnini, roli va ahamiyatidan kelib chiqqan holda, korporativ boshqaruv keng ma'noda ishlab chiqarish va ishlab chiqarish jarayonida iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish va tartibga solishning tizim, samarali vositasi hisoblanadi. Ushbu munosabatlarning ko'plab sub'ektlari: mulkdorlar, menejerlar, xodimlar, asbob-uskunalar, xom ashyo va materiallar etkazib beruvchilar, mahsulot xaridorlari, investorlar va kreditorlar, banklar, sug'urta kompaniyalari va boshqalarni mustahkamlash va rivojlantirishdan manfaatdordir.

Korporativ boshqaruv tizimida biznes yuritish uchun mablag'lar manbalari nuqtai nazaridan, birinchi navbatda, tijorat banki boshqaruviga ta'sir o'tkazish imkoniyatlari turlicha bo'lgan, shuningdek, turli maqsadlarni ko'zlovchi quyidagi manfaatdor tomonlarni aniqlash zarur:

1. Ko'pchilik aksiyadorlar;
2. Minoritar aksiyadorlar;
3. Yirik kreditorlar;
4. Kichik kreditorlar;
5. Nazorat qiluvchi organlar.

Aksariyat aksiyadorlar tashkilot boshqaruviga ta'sir qilish va ko'zlangan maqsadlarga erishish uchun eng katta imkoniyatlarga ega. Mulkning yirik aksiyadorlar qo'lida to'planishi boshqaruvchilar tomonidan majoritar aksiyadorlar

manfaatlarini buzilishining oldini olish uchun shart-sharoit va shartlarni yaratadi. Bu yirik aksiyadorlarning axborotga ega bo'lishi va menejerlar faoliyatini nazorat qilish uchun ko'proq imkoniyatlarga ega ekanligi bilan belgilanadi. Aksariyat aksiyadorlar o'z vakillarini direktorlar kengashiga topshirishlari va menejerlar faoliyatini nazorat qilish siyosatini amalga oshirishlari mumkin. Nihoyat, yirik aksiyadorlar direktorlar kengashidagi o'z vakillari orqali menejerlarni ishga qabul qilish va ishdan bo'shatish, ularga haq to'lash shartlarini belgilash va ish haqi miqdorini belgilashda ta'sir o'tkazish imkoniyatiga ega bo'lib, bu ko'pchilik aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi, ko'pincha minoritar aksiyadorlarning manfaatlariga zarar etkazadi [4].

Nomukammal qonunchilik bazasiga ega bo'lgan mamlakatlarda investorlar uchun yirik aksiyador bo'lish foydalidir, chunki katta ulush ularning kapitalini boshqarish va ekspropriatsiyadan himoya qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Mulkning yirik aksiyadorlar o'rtasida to'planishi, shu bilan birga, ba'zida nafaqat minoritar aksiyadorlar manfaatlarining buzilishiga olib keladi, balki korporativ boshqaruv tamoyillarining buzilishiga olib kelishi mumkin, bunda yirik aksiyadorlar o'zlari bilan bog'langan kompaniyalarni qaytarib olish uchun foydalanishlari mumkin.

Minoritar aksiyadorlarga kelsak, ular, qoida tariqasida, korporativ boshqaruv darajasiga ta'sir qilish imkoniyatlari cheklangan. Ular bank yoki korxonani samarali boshqarish doirasidan tashqarida qoladigan ko'plab omillar va birinchi navbatda, kichik aksiyalarga ega bo'lgan menejerlar va aksiyadorlar o'rtasidagi ma'lumotlarning sezilarli nosimmetrikligi tufayli. Natijada, minoritar aksiyadorlar ko'pincha menejerlar faoliyatini nazorat qilish imkoniyatiga ega emaslar. Bundan tashqari, minoritar aksiyadorlar tomonidan menejerlar faoliyatini monitoring qilishning yuqori xarajatlari "erkin haydovchi" deb ataladigan muammoni keltirib chiqaradi: ularning har biri boshqasiga tayanadi, bu esa menejerlarga minoritar aksiyadorlar tomonidan nazoratdan qochish imkonini beradi. Nihoyat, aksariyat mamlakatlarda qonunchilik minoritar aksiyadorlarning huquqlarini yetarli darajada himoya qilmaydi va asosiy aksiyadorlarning huquqlariga ustuvor ahamiyat beradi.

Yirik aksiyadorlar singari, yirik kreditorlar ham kompaniya haqida ko'proq ma'lumot olishlari va boshqaruvga ko'proq ta'sir qilishlari mumkin. Yirik kreditorlar kompaniya bankrot bo'lgan yoki o'z majburiyatlarini bajarmagan taqdirda ko'proq huquqlarga ega bo'ladilar. Yirik kreditorlar ham kredit berish shartlarini qayta ko'rib chiqishlari mumkin, bu esa ba'zi hollarda kompaniyaning bankrotligidan qochishga yordam beradi. Biroq, bu erda ham bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, kreditorlarning boshqaruvga ta'sirining samaradorligi (garchi kichik kreditorlar uchun bo'lmasa-da) mamlakatning qonunchilik bazasiga va bankrotlik institutiga bog'liq. Agar qonunchilikda bankrotlik yoki muayyan majburiyatlarni bajarmaslik belgilari aniq belgilanmagan bo'lsa, yirik kreditorlar ushbu mexanizm orqali korporativ

boshqaruvga ta'sir o'tkazish imkoniyatini yo'qotadilar. Ikkinchidan, yirik kreditorlar ham yirik aksiyadorlar kabi o'z manfaatlarini yo'lida kompaniya aktivlarini olib qo'yishdan manfaatdor bo'lishi mumkin.

Biznesga sarmoya kiritayotgan odamlarning keyingi guruhi kichik kreditorlar bo'lib, ular minoritar aksiyadorlarga qaraganda tashkilot boshqaruvini nazorat qilish qobiliyatiga ega. Korporativ munosabatlar tizimi ishtirokchilarining ushbu guruhi tashkilotga to'lov va to'lov shartlarida qarz kapitalini beradi. Agar kompaniya ushbu kontragentlar oldidagi o'z majburiyatlarini bajarmasa, kichik kreditorlar, qoida tariqasida, qarzlarni uchun mavjud garovdan foydalangan holda investitsiya qilingan mablag'larni qaytarishga harakat qilishadi. Agar ushbu protsedura muvaffaqiyatsiz bo'lsa, bankrotlik to'g'risidagi ish yuritiladi, natijada kompaniya qayta tashkil etiladi va yangi boshqaruv tayinlanadi. Shunday qilib, kichik kreditorlar tomonidan kompaniya rahbarlarining faoliyatiga ta'sir qilish imkoniyati qonun chiqaruvchi institutlar va bankrotlik institutining samaradorligiga bog'liqdir [3].

Shu bilan birga, bunday kreditorlar tomonidan korporativ boshqaruv tizimida qarzdorga ta'sir o'tkazishda bir qator to'siqlar mavjud. Avvalo, ularning har biri boshqasiga tayanadigan muammo bor. Ko'pgina mamlakatlarda qonunchilik kompaniyalarga ushbu masala bo'yicha sud qarori qabul qilingunga qadar mulkni tasarruf etish huquqini beradi, bu esa hatto qarzlari uchun kafolatlangan kreditorlarning kompaniya boshqaruviga ta'sir qilish qobiliyatini zaiflashtiradi.

Nazorat qiluvchi organlarga kelsak, ular tijorat banklari va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida korporativ boshqaruv tizimiga ta'sir ko'rsatish vositalarining keng doirasiga ega. Regulyatorlar ko'pincha kompaniya kapitalining blokirovka qiluvchi ulushini yoki muhim qismini, shuningdek, past foiz stavkalari bo'yicha investitsiya va boshqa kreditlarni taqdim etish uchun resurslarni sotib olish uchun katta vakolatga ega. Nazorat qiluvchi organlar qonun hujjatlari yordamida umuman korporativ boshqaruvni rivojlantirishga qaratilgan muayyan muhitni yaratishga hissa qo'shishi mumkin, shu bilan birga kompaniyani boshqarishga aralashish cheklanishi kerak, chunki ortiqcha davlat nazorati salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. raqobat muhitining pasayishi va bozorning buzilishi sharoitlari.

Bozor raqobati menejmentga ta'sir qilishning samarali dastagidir, chunki u kompaniyalarni xarajatlarni minimallashtirishga, tashqi moliyalashtirishning arzon manbalarini topish uchun korporativ boshqaruv mexanizmini takomillashtirishga undaydi. Biroq, ko'pchilik, shu jumladan G'arb mutaxassislari o'z tadqiqotlarida bozor raqobati dunyoda iqtisodiy samaradorlikning asosiy omillaridan biri bo'lishi mumkinligiga qaramay, korporativ boshqaruv muammolarini mustaqil ravishda hal qilish dargumon degan xulosaga kelishadi.

Ma'lumki, raqobatning yana bir shakli mavjud - bu boshqa kompaniya tomonidan o'zlashtirilishi ehtimoli va iqtisodiy hayotning bu omili korporativ boshqaruvning

to'g'ri rivojlanishiga yordam beradi. Noto'g'ri boshqariladigan kompaniya o'z biznesini sotish taklifini olishi mumkin va boshqaruvning hozirgi holatidan norozi bo'lgan aktsiyadorlar kompaniyani sotishga qaror qilishlari mumkin. Bunday holda, kompaniyaning yangi egasi, o'z navbatida, menejmentni almashtirish choralari ko'radi (amalda bu juda tez-tez sodir bo'ladi). Shunday qilib, birlasish menejrlarni egalik huquqi o'zgargan taqdirda ishdan bo'shatilmasligi uchun aktsiyadorlar manfaatlarini ko'zlab harakat qilishga undaydi. Biroq, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, menejrlarning faol qarshiligi va likvid bo'lmagan fond bozorining mavjudligi ko'pincha qo'shilish va qo'shilish irlashtirish harakatiga to'sqinlik qiladi, ehtimol, fond bozori ko'proq bo'lgan AQSh va Buyuk Britaniya bundan mustasno.

Yuqoridagi manfaatdor tomonlar biznesning har qanday turida korporativ boshqaruvning asosiy iqtisodiy sub'ektlari hisoblanadi. Biroq, korporativ boshqaruv tashkilotning faoliyat turiga qarab o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Korporativ menejmentning, shu jumladan, bank sohasida ham tarqalishi, XXI-asr boshlariga kelib jahon iqtisodiy rivojlanishi tadbirkorlik sub'ektlarining korporativ integratsiyalashuvining faol rivojlanishi bilan tavsiflana boshlaganligi bilan bog'liq. Ushbu hodisaning sabablari, birinchi navbatda, firmalarning mahsulot ishlab chiqarish, taqsimlash va sotish xarajatlarini kamaytirish, foydani oshirishga erishish, investitsiyalarning daromadlilik darajasini oshirish jahon bozorlari va milliy iqtisodiyotda raqobatdosh ustunliklarini mustahkamlash istagida ko'rinadi.

Iqtisodiyotning korporativ sektori, ayniqsa, tarmoq tuzilmalaridan foydalangan holda rivojlanishning eng yuqori shakliga kirganda, uni mikro va makro darajada optimal boshqarish uchun sharoit yaratadi. Korporatsiyalarning bank, moliya va tijorat tuzilmalari bilan birlashishi fakti ayniqsa ahamiyatlidir, bunda har bir iqtisodiy birlik faqat maksimal foyda keltiradigan faoliyat bilan shug'ullanish imkoniyatiga ega. Korporatsiya yirik kapitalni safarbar qilish va uning barcha ishtirokchilarining ixtisoslashuvidan qo'shimcha foyda beradi, moliyaviy resurslarga kirishni va qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalarni osonlashtiradi, resurslardan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytiradi, iqtisodiy vaziyat haqida doimiy va ob'ektiv ma'lumot olish imkoniyatini yaratadi, agar siz og'ir iqtisodiy sharoitlarda bo'lsangiz, harakatlarni muvofiqlashtirish, mablag'larni ulash va haqiqiy yordam olish samaradorligini oshiradi.

Ushbu jarayonlarga muvofiq xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va bank tuzilmalarida korporativ boshqaruv shakllari tegishli ravishda rivojlandi. Kreditlash faoliyati esa birinchi navbatda aktsiyadorlik banklarida amalga oshirila boshlandi. Shu sababli, bank ishini korporativ tashkil etish va korporativ boshqaruv masalalari bank hamjamiyatining diqqat markazida bo'lib, juda vakillik forumlari va kongresslarida o'z ifodasini topdi.

Rossiya va o'zbekistonlik mutaxassislarining bir nechta nashrlarida banklardagi zamonaviy korporativ boshqaruv odatda quyida sanab o'tilgan bir-biri bilan o'zaro hamkorlik qiluvchi asosiy o'yinchilar tizimi sifatida ko'rsatilgan:

1. **Nazorat qiluvchi organlar** – tartibga soluvchi chegaralarni, shu jumladan bank sektorida risklar kontsentratsiyasi va risklarni boshqarishning boshqa parametrlarini cheklash, uning moliyaviy barqarorligi va samaradorligini nazorat qilish, normativ hujjatlarga rioya etilishini tekshirish;

2. **Aksiyadorlar** – korporativ boshqaruv jarayoni uchun mas'ul shaxslarni tayinlash huquqiga ega;

3. **Bank Kengashi** – risklarni boshqarish siyosatini va bank siyosatining boshqa turlarini belgilaydi, bank faoliyatining strategik yo'nalishlarini belgilaydi, boshqaruv xodimlarini tayinlaydi, operativ siyosatni belgilaydi va bank farovonligini ta'minlash uchun javobgardir;

4. **Boshqaruv xodimlari** - bank Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan siyosatni operativ ishda amalga oshirish tizimi va mexanizmlarini tashkil qiladi, ular uchun u kasbiy talablarga javob berishi kerak, bu esa axloqiy me'yorlarga rioya qilishni, bankni boshqarish uchun zarur tajriba va malakaning mavjudligini ham nazarda tutadi;

5. **Ichki audit va taftish komissiyasi** – bankning ichki nazorat tizimlariga muvofiqligini mustaqil baholashni ta'minlaydi, buxgalteriya hisobi amaliyotining joriy etilishini tekshiradi;

6. **Tashqi audit** - risklarni boshqarish siyosatini baholaydi (bank inspektorlari tashqi auditorlar tomonidan bajarilgan ishlarni takrorlamasliklari muhim, buning uchun ular o'rtasida ma'lum aloqalar o'rnatilishi kerak va auditorlar faoliyati xavf-xatarga yo'naltirilgan bo'lishi kerak);

7. **Investorlar/depozitorlar** – o'z qarorlari uchun mas'ul bo'lgan holda mas'uliyatni tushunish va ma'lumotlarni to'g'ri oshkor qilishni talab qilish;

8. **Reyting agentliklari va ommaviy axborot vositalari** - jamoatchilikni xabardor qilish va xavfni ta'kidlash;

9. **Tahlilchilar** - xavf-xatarga asoslangan ma'lumotlarni qayta ishlaydi va mijozlarga maslahat beradi.

Korporativ boshqaruv deganda bank faoliyatiga uning aksiyadorlari, direktorlar kengashi tomonidan amalga oshiriladigan umumiy boshqaruv tushuniladi, shu jumladan ularning bank ijroiya organi va boshqa manfaatdor tomonlar (xodimlar, mijozlar, sheriklar, kontragentlar, bank faoliyatini tartibga soluvchi organlar) bilan munosabatlari kompleks va nazorat organlari, davlat va boshqaruv organlari) qismlarda:

1. **Bank faoliyatining strategik maqsadlarini va samarali boshqaruv tizimini** belgilash;

2. Bank boshqaruv organlari va uning xodimlari tomonidan bank faoliyatining strategik maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan barcha harakatlarni amalga oshirishni ta'minlaydigan mehnat faoliyatini rag'batlantirishni yaratish;

3. Yagona aksiyador, bank direktorlar kengashi va ijroiya organlari a'zolari hamda boshqa manfaatdor shaxslar manfaatlari muvozanatiga erishish;

4. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga, Bank ustaviga, Ishbilarmonlik odoab-axloq kodeksiga va Bankning boshqa ichki hujjatlariga rioya etilishini ta'minlash.

Shunday qilib, korporativ boshqaruv banklar faoliyatini boshqarish va monitoring qilishning maxsus tizimidir. Uning tuzilmasi kompaniyaning barcha ishtirokchilari: menejerlar, aksiyadorlar, shuningdek, ushbu faoliyat moliyaviy manfaatlariga daxldor bo'lgan barcha boshqa shaxslar o'rtasida huquq va majburiyatlarning taqsimlanishini belgilaydi. Korporativ boshqaruv tashkiliy tuzilmani shakllantiradi, uning doirasida asosiy vazifalar belgilanadi, ularni hal qilish yo'llari belgilanadi va monitoring olib boriladi.

Banklarda korporativ boshqaruvning roli, ayniqsa, banklarni yuqori darajadagi yangi risklarga duchor qiladigan balansdan tashqari deb ataladigan yangi moliyaviy vositalarning paydo bo'lishi tufayli oshdi. Bir bank ichida ham, umuman bank tizimida ham risklarning har xil turlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik kuchaydi va juda murakkablashdi. Ushbu darajadagi risklarni boshqarish va raqobatbardoshligini saqlab qolish uchun har bir bank korporativ boshqaruvning o'ziga xos, eng samarali usulini topishga intiladi.

Aksiyadorlik jamiyati sifatida tashkil etilgan bank faoliyatini bevosita aksiyadorlar, bank Kengashi va boshqaruvi boshqaradi. Mas'uliyatning katta qismi aksiyadorlar manfaatlarini ifodalovchi va himoya qiluvchi organ sifatida Kengash zimmasiga tushadi. Boshqaruv a'zolari o'zlarining ishonchli shaxslari sifatida bank aktivlarini himoya qilishlari va shu bilan bank, aksiyadorlar va omonatchilarning manfaatlarini o'z manfaatlaridan ustun qo'yishlari shart.

Bank faoliyati korporativ foydani ko'paytirishga va bir aksiya narxining oshishi natijasi bo'lgan aksiyadorlar kapitalini ko'paytirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Aksiyadorlar investitsiya qilingan mablag'larni eng samarali boshqarish uchun mas'ul bo'lgan malakali menejerlarni, mutaxassislarni yollashadi. Bu erda "manfaatlar to'qnashuvi" deb nomlanuvchi muammo paydo bo'ladi, bu aksiyadorlarning manfaatlarini va menejerlarning manfaatlarini nafaqat mos kelmasligi, balki bir-biriga zid bo'lishi mumkin. Misol uchun, bank aksiyadorlari doimo ma'lum vaqt ichida doimiy ravishda to'lanadigan dividendlarni olishdan manfaatdor. Boshqaruv nuqtai nazaridan, dividendlar to'lash uchun ajratilgan mablag'lar ko'proq foyda olish uchun boshqa maqsadlarga investitsiya qilinishi mumkin. Bunday turdagi nizolar, ayniqsa, loyihalarni tanlashda tez-tez yuzaga keladi: aksiyadorlar kamroq xavfli, ammo

unchalik foydali bo'lmagan mablag'larga investitsiya qilishni afzal ko'radilar va menejerlar ko'proq xavfli bo'lsa-da, lekin ko'proq moliyaviy natijalar beradi.

Nizoli vaziyatlarni minimallashtirish maqsadida bank kengashi tuzilib, u omonatchilar va aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qilishi kerak. Aslida, bunday himoyaning muvaffaqiyati boshqaruv xodimlarining manfaatlarining bankning umumiy manfaatlari bilan qanchalik bog'liqligi bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytsak, manfaatlar to'qnashuvi korporativ boshqaruvning o'ziga xos xususiyatlaridan biri bo'lsada, uning xususiyatlari va xilma-xilligini O'zbekiston milliy iqtisodiyoti sharoitlari bilan bog'liq holda xorijiy tajriba prizmasida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: O'zbekiston, 2014.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni PF №4720 "Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida", 2015 yil 24 aprel;
3. O'zbekiston Respublikasi Qonuni №233-I "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning xuquqdarini ximoya kilish tufisida (yangi taxriri)", 1996 yil 26 aprel. YAngi taxriri URK-370 son bilan 2014 yil 06 mayda tasdikdangan.
4. O'zbekiston Respublikasi Qonuni №310-II «Mas'uliyati cheklangan hamda qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida», 2001 yil 06 dekabr;
5. O'zbekiston Respublikasi K.onuni "Raqobat to'g'risida", 2012 yil 6 yanvar.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi Qarori №207 "Davlat ulushi bo'lgan aksiyadorlik jamiyatlari va boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyati samaradorligini baxolash mezonlarini joriy etish to'g'risida", 2015 yil 28 iyul.
7. Korporativ boshqaruv kodeksi - Xalk suzi, 2016 yil 11 mart.
8. Xodiev B.YU., Berkinov B.B. "Korporativ boshqaruv va raqobatni rivojlantirish" O'quv qo'llanma. -T.: 2011 y.
9. Xodiev B.YU., Karlibaeva R.X., Akramova N.I. O'quv qo'llanma.- TDIU, 2010.-280 bet.
10. Халилов Нурулло Хамидиллаевич, Сафина Нафиса Талгатовна РОЛЬ ЦИФРОВИЗАЦИИ В РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН // Colloquium-journal. 2022. №15 (138). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-tsifrovizatsii-v-razvitii-sotsialno-ekonomicheskikh-sistem-v-respublike-uzbekistan> (дата обращения: 11.02.2024).
11. Dadajonova Martabakhan Mahmudovna, & Solijonov Mirfayoz Shokirjon ugli. (2023). TAX REGULATION OF INNOVATION ACTIVITIES AS A COMPONENT OF THE SYSTEM OF STATE SUPPORT FOR THE INDUSTRY OF UZBEKISTAN. *Open Access Repository*, 4(2), 810–816. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/4CWUA>
12. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi hukumat portali.
13. www.lex.uz — O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.